

Rūdolfs Rubenis, Mg.hist.

Latvijas Universitātes Muzeja krājuma glabātājs

Mārtiņš Peniķis – militārais vēsturnieks

LU Muzeja LU vēstures kolekcijā ir apjomīga LU Studentu akadēmisko mūža organizāciju apakškolekcija – 1016 priekšmetu. No 1016 priekšmetiem 39 piederīgi pirmajai, pie LU dibinātajai latviešu studentu korporācijai *Tervetia*. Šogad aprīlī *Tervetia* svinēs savu Simtgadi, un šis apaļās jubilejas ietvaros iepazīstinām ar *Tervetia* locekli, Latvijas armijas ģenerāli un Latvijas militārās vēstures pamatlicēju Mārtiņu Peniķi.

Ģenerālis Mārtiņš Peniķis,
portretuzņēmums. 1921.-1922.
gads

(<https://karamuzejs.lv/lkm/generalis-martins-penikis>)

Ģenerālis, kurš palika Latvijā līdz mūža beigām

LU Muzeja krājumā ietilpstošais latviešu studentu korporācijas *Tervetia* internais žurnāls *Tervetia apkārtraksts* (3/1964) vēsta par sava goda filistra (goda vecbiedra) Mārtiņa Peniķa nāvi Rīgā, Latvijā 1964. gada 18. februārī. Tajā laikā Latvija bija PSRS okupēta, bet studentu korporācijas darbība turpinājās ārpus Latvijas trimdā – ASV, Kanādā, Austrālijā u.c. M. Peniķis bija viens no Latvijas armijas virsniekiem, kuru **padomju totalitārais režīms nerepresēja**.¹ Kā zināms, PSRS 1940.-1941. gadā likvidēja Latvijas armiju, kam sekoja tās virsniecības pilnīga iznīcināšana, nošaujot Litenes mežā vai ieslogot koncentrācijas nometnēs PSRS austrumos. No pašas studentu korporācijas *Tervetia*, kuras **dibinātāji ir LU studējošie Latvijas armijas virsnieki**, tika represēti Latvijas armijas ģenerāļi Jānis Indāns un Mārtiņš Hartmanis, kuri aizgāja bojā ieslodzījumā koncentrācijas nometnēs. Latvijas armijas admirālis Teodors Spāde nodzīvoja līdz savai nāvei Kazahstānā 1970. gadā, jo pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma koncentrācijas nometnē 1953. gada decembrī viņam aizliedza

atgriezties dzimtenē.² M. Peniķis Otrā pasaules kara beigās mēģināja ar savu sievu Olgu Peniķi-Ābeli doties trimdā, taču, nonākot PSRS okupētajā Austrumvācijā, PSRS Okupācijas administrācija abus repatriēja atpakaļ uz okupēto Latviju. Atgriezies okupētajā Latvijā, viņš dzīvoja klusi ar savu sievu līdz mūža beigām. Viņa sieva sagaidīja Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu 1991. gada augustā, bet tā paša gada decembrī nomira. Interesants ir fakts, ka uz

¹ *Latviešu studentu korporācijas Tervetia apkārtraksts* (Nr. 3). Sietla: Tervetia globālais prezidijs. 1964, 1. lpp

² Skalbergs, Atis. *Gods kalpot Latvijai!: publicistika un intervijas*. 2005, 335.-336. lpp.

M. Peniņa bērēm 1964. gada 4. martā Rīgas Meža kapos sanāca tūkstošiem cilvēku, godināt aizgājušā Latvijas armijas virsnieka piemiņu.³

Ieguldījums Latvijas vēstures zinātnē

M. Peniņa darba gaitas LU sākās 1936. gada 14. janvārī, kad viņu uzaicināja strādāt jaundibinātajā Latvijas Vēstures institūtā (LVI), kas mūsdienās ir LU LVI. Viņš kļuva par **vienu no pirmajiem šīs akadēmiskās vēstures pētnieciskās institūcijas locekļiem**, kur ieguldījums Latvijas militārajā vēsturē tika ļoti novērtēts. Būdams Pirmā pasaules kara (1914-1918) un Latvijas Neatkarības kara (1918-1920) veterāns un atvaļināts Latvijas armijas augstākā ranga virsnieks, viņa interešu lokā bija arī militārās vēstures pētniecība. Savā militārajā vēstures pētniecībā viņš pielietoja ne tikai teorētiskās zināšanas, bet arī sava kara dienesta pieredzi. Jau 1935. un 1939. gadā tika publicēta M. Peniņa grāmata *Pasaules karš 1914. g., 1915. g. un 1916. g. un Latviešu strēlnieku bataljonu pulku cīņas*, kas sastāvēja no divām daļām. To atzina par fundamentālu vēstures pētījumu, kur lasītājs varēja uzzināt par Pirmā pasaules kara norisēm gan Latvijā, gan ārpus Latvijas teritorijas. Grāmata tika balstīta uz Krievijas, Vācijas, Francijas un Polijas militāro vēsturnieku pētījumiem, kā arī 1920. gadu beigās no Vācijas arhīviem atvesto Latvijas teritorijā operējošo Vācijas impērijas karaspēku daļu dokumentācijas norakstiem. M. Peniņš sniedz ne tikai īsu kara politisko cēloņu analīzi, visu karā iesaistīto armiju organizācijas pakāpes un kara gatavības raksturu, lielāko kauju aprakstus visās frontēs, bet arī zinātnisku analīzi par citu līdz tam par latviešu strēlnieku kaujām Latvijā un PSRS rakstījušo autoru (Rūdolfu Bangergska, Kārlis Goppera un Jukuma Vācieša) panākumiem un kļūdām Pirmajā pasaules karā un Krievijas pilsoņu karā (1918-1920). Arī periodikā ļoti daudz rakstīts par kaujām Bermontiādes laikā 1919. gada rudenī, kad tika izšķirts Latvijas valsts un LU liktenis. M. Peniņš par Bermontiādei veltītiem vēstures pētniecības jautājumiem rakstījis plaši 1935. un 1939. gadā izdotajos divu sējuma darbos *Latvijas atbrīvošanas kara vēsture*, kur analizēti gan Latvijas militārie, gan politiskie procesi. Ņemot vērā M. Peniņa plašās zināšanas un kompetenci Pirmā pasaules kara, Latvijas Neatkarības kara un Krievijas pilsoņu kara vēstures jautājumos, *Tervetia* goda filistra publicētie pētījumi ir **atzīstami par ļoti svarīgu pamatbāzi**, lai turpinātu padziļinātu Latvijas militāro vēstures pētniecību laikposmā no 1914. līdz 1920. gadam.⁴

M. Peniņa nozīme studentu korporācijai *Tervetia*

Kad 1922. gada 30. aprīlī dibinājās pirmā LU latviešu studentu korporācija *Tervetia*, tā savos pašos pamatos vadās pēc savas devīzes **“Visi par Latviju! Visi viens!”**. Tērvetiem ir izteikta stingra apņemšanās cīnīties par Latvijas Republikas neatkarību, iedvesmojoties no zemgaļiem, baltu cilts, kas Tērvetes pilskalnā visilgāk pretojās Vācu ordeņa bruņiniekiem Livonijas Krusta karā (1200-1279).⁵ Zemgaļu cilts kļuva par vienu no baltu ciltīm (līdzās kuršiem, sēļiem un latgaļiem), kuri

³ Jēkabsons, Ēriks. Ģenerālis Mārtiņš Peniņš. No: Jansone, Eva (red.). *Latvijas armijas komandieri*. Rīga: Apgāds "Jumava". 2018, 83. lpp.

⁴ Jēkabsons, Ēriks, 81.-82. lpp.

⁵ Skalbergs, Atis, 335. lpp.

izveidoja mūsdienu latviešu tautu. Zemgaļu cilts pretošanās vācu krustnešiem un latviešu tautas cīņā pret Baltijas Landesvēru un Vācu Dzelzs divīziju, kā arī Rietumkrievijas Brīvprātīgo armiju Latvijas Neatkarības karā radījusi **simbolisku kontinuitāti cīņai par Latvijas**, ko *Tervetia* dibinātāji ievēroja, turpinot cīnīties par Latvijas valsts neatkarību arī starpkaru periodā, studējot LU un iesaistoties jaunās Latvijas valsts attīstībā, piemēram, M. Peniķim liekot pamatus mūsdienu akadēmiskai Latvijas militārās vēstures pētniecībai.⁶ Tērvetiem Latvijas armijas virsnieku gars spēlēja lielu lomu Otrā pasaules karā (1939-1945), kad daudzi stājās Latviešu *Waffen SS* leģionā gan brīvprātīgi, gan piespiedu kārtā, lai atriebtos PSRS par Latvijas valsts, tās armijas un tās virsnieku dibinātās studentu korporācijas iznīcināšanu.⁷ Pēc Otrā pasaules kara viens no tērvetiem, LU Tautsaimniecības un tiesību zinātņu students Roberts Dāvids Timmermanis iesaistījās Latviešu nacionālo partizānu karā (1944-1957) pret otrreizējo PSRS okupāciju, kur krita cīņās pret PSRS varas iestādēm.⁸ *Tervetia* **daudzi tās biedru kandidāti (fukši), biedri (komiltoni) un vecbiedri (filistri) aktīvi iesaistās Latvijas Zemessardzē**. Arī, neskatoties uz latīniskajiem un vāciskajiem nosaukumiem studentu korporāciju vidē, tērveti vairāk izmanto latviskos nosaukumus, piemēram, deķeļus sauc par cepurēm, biedru kandidātus nesauc par fukšiem, bet gan par junioriem.

Citi ievērojami *Tervetia* locekļi: Pēteris Radziņš (Latvijas armijas ģenerālis, Latvijas armijas ģenerālštāba priekšnieks un Latvijas Neatkarības kara galvenais stratēģis), Atis Skalbergs (publicists un rakstnieks), Roberts Dāvids Timmermanis (latviešu leģionārs un latviešu nacionālais partizāns) un Mārtiņš Gaigals (Latvijas NBS atvaļinātais kapteinis).

Avotu un literatūras saraksts

1. *Latviešu studentu korporācijas Tervetia apkārtraksts (Nr. 3)*. Sietla: Tervetia globālais prezidijs. 1964, 7 lpp.;
2. Jēkabsons, Ēriks. Ģenerālis Mārtiņš Peniķis. No: Jansone, Eva (red.). *Latvijas armijas komandieri*. Rīga: Apgāds "Jumava". 2018, 72.-85. lpp.;
3. Jēkabsons, Ēriks., Ratnieks, Reinis. *Latviešu karavīra stāsts: Roberts Dāvids Timermanis (1909-1945)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 2019, 158 lpp.;
4. Skalbergs, Atis. *Gods kalpot Latvijai!: publicistika un intervijas*. 2005, 415 lpp.;
5. Ščerbinskis, Valters (sast.). *Uzticīgi draugam: Latvijas studējošo slēgtās mūža organizācijas*. Rīga: Prezidiju Konvents. 2010, 199 lpp.

⁶ Ščerbinskis, Valters (sast.). *Uzticīgi draugam: Latvijas studējošo slēgtās mūža organizācijas*. Rīga: Prezidiju Konvents. 2010, 51. lpp.

⁷ Skalbergs, Atis., 335.-336. lpp.

⁸ Jēkabsons, Ēriks., Ratnieks, Reinis. *Latviešu karavīra stāsts: Roberts Dāvids Timermanis (1909-1945)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 2019, 112.-125. lpp.